

Editorial

Za necelých jedenáct týdnů se bude konat referendum o vstupu České republiky do Evropské unie – už?! Jde to najednou všechno skoro až příliš rychle. Člověk si na myšlenku referenda musí konec konců taky zvykat, vždyť referendum jsme tu neměli ani při dělení Československa v roce 1992, ani při změnách politického systému v letech 1989 a 1948 a ani při vzniku Československa v roce 1918.

Všichni politicky zaangażovaní mohou být klidní, účast voličů by se mohla podle výzkumů veřejného mínění minimálně vyrovnat účasti při posledních parlamentních volbách, příznivci vstupu České republiky do Evropské unie se mohou navíc radovat, vše napovídá na vysokou převahu hlasů odevzdaných „PRO“. Informační předreferendová kampaň se ještě viditelně nespustila, ale snad bude dán prostor jak příznivcům, tak i odpůrcům vstupu. Aby ani smítka na výsledku referenda neulpělo. Takže ring volný, boj začíná.

S argumenty to bude trochu složité, protože velkou část z nich je možné interpretovat brýlemi různých ideologií, co jednomu připadá jako velká ztráta, druhý se může zaradovat. Tak třeba hned ta SUVERENITA. Protože o tu přece přijdeme! Jen si to představte, některá rozhodnutí nebude přijímat český parlament, ale rozhodovat se bude v Bruselu... Jaká to ztráta pro české občany! Je sice pravda, že si všichni o našich úřednících o jejich míře korumpovatelnosti myslíme svoje, dokonce cena zvednuté ruky pro Grippy je veřejným tajemstvím, alespoň tedy v „jistých kruzích“, kdo by ale věřil evropským úředníkům, když jenom náznak aféry může způsobit i jejich okamžitě odvolání a soudní řízení?

Tam to totiž chodí všechno jinak. I jenom pouhý náznak nápadu, že když se v malém národním měřítku točí takové peníze, jak to potom musí vypadat v Bruselu, vyvolávají shovívavý úsměv. Peníze se sice točí, ale úplně jinde. Mám výborný tip: přestěhujte se do Bruselu, začněte pracovat jako poradce u někoho, navštěvujte společenské akce, budujte si kontakty a založte firmu zabývající se politickým konzultantstvím, tedy lobbyngem. To už totiž není dávno neslušné slovo, ale legální nástroj prosazování zájmů.

Klienti - nejlépe hodně velké nadnárodní společnosti - se budou předhánět o Vaše služby, tedy pokud budete disponovat těmi správnými kontakty. Ono to celé funguje velice jednoduše. Vy za zlomkovou část peněz vyinkasovaných od klienta vypracujete odbornou studii konkrétního problému (věřte, je to velice jednoduché, klient Vám dodá veškeré potřebné podklady), doručíte její dodání do správných rukou, do kterých se jiné informace dostávají jenom hodně těžší, celé

si to ještě několikrát zopakujete až do doby, než bude přijato konkrétní rozhodnutí. Klienti Vám budou kromě pravidelného měsíčního placení v řádu několika tisíc euro ještě velice zavázáni. Takže když pak budete potřebovat sponzory na nějakou neziskovou akci, nejlépe „nalivací“ konferenci pro novináře, velice rádi uhradí ubytování v hotelu v centru města, zpáteční letenky, výlety po okolí a koneckonců i jednání v prestižních prostorách. A Vy za pár let ušetříte na Daimlera, nebo třeba na tři.

Jak to tak vidím, tak já už se do té nezkorumpované Evropy vážně moc těším.

Adéla Seidlová

«TEORIE PRO VŠECHNY»

»

Občanská společnost

V současnosti je ve společenském zkoumání demokracie jedním z nejméně frekventovaných témat fenomén občanské společnosti, zvláště pak v souvislosti s novými demokratickými společnostmi ve střední a východní Evropě. Jaký je rozdíl mezi politickou a občanskou společností, kde jsou hranice mezi trhem a občanskou společností, jaký je vztah mezi občanskou společností a demokratickým vládnutím? To jsou otázky často diskutované v debatě o konceptu občanské společnosti.

Pojem občanské společnosti předpokládá syntézu soukromého a veřejného dobra a individuálních a společenských požadavků. Idea občanské společnosti pro mnohé ztělesňuje etický ideál sociálního řádu, skrze harmonizaci osobních zájmů a společenského dobra. Tato harmonizace je však více předpokládána než dokázaná, a proto je pojem občanské společnosti nejednoznačný, balancuje mezi rovinou norem a rovinou zkušenosti. Pojem občanské společnosti totiž poukazuje nejen na určitou kvalitu sociálních vztahů ve společnosti, ale i na sociální strukturu, jež tuto kvalitu vytváří.

Občanská společnost je překladem z Aristotelova latinského „politika koinonia“, s důrazem na základní identitu mezi ovládanými a vládnoucími, společenstvím a státem. Termín občanská společnost, tak jak je chápán dnes, se objevuje v 18. století spolu s nastupujícím myšlenkovým proudem liberalismu a vyrůstá z úsilí získat sociální prostor, v němž by se mohly prosadit nové typy vznikajících sdružení a

spolků, a to nezávisle na absolutizující moci monarchie či republiky. Svoboda sdružování začíná být pokládána za nezbytnou podmínku existence jakékoli moderní společnosti.

Jedna z nejzřetelnějších koncepcí občanské společnosti pochází od Alexise de Tocquevillea. Občanská společnost je v jeho chápání založená na sdruženích lidí organizujících se zdola, jež stojí mezi jednotlivci a politickými institucemi reprezentace. Alexis de Tocqueville považuje aktivní občanskou společnost, představovanou občanskými sdruženími, za neúčinnější obranu proti silnému a rozpínavému, byť i demokratickému, státu a tyranii většiny. Taková občanská společnost usnadňuje distribuci moci a vytváří mechanismus k usměrňování participace občanů ve veřejných záležitostech. Občanská sdružení a spolky hrají významnou roli při získávání občanských dovedností a rovněž postojů, které občany vedou k využívání takto získaných dovedností.

Robert Putnam, jeden ze současných představitelů neotocquevilliánského proudu, spojuje silnou občanskou společnost s vysokou hladinou občanské angažovanosti a sociální důvěry. Důležitým předpokladem občanské společnosti je podle něj zejména hustota občanských sdružení, založených na vztazích tváří v tvář, procházejících skrze všechny společenské vrstvy a zájmy, a určitý druh občanské kultury. Síť občanské angažovanosti podporují normy vzájemnosti a vznik sociální důvěry, a ulehčují tak koordinaci a komunikaci ve společnosti.

Dalším možným přístupem je ten, který co se týče existence občanské společnosti klade důraz na charakter vládnoucího režimu a na demokratičnost pravidel hry. Přístup se zaměřuje na konstitucionální otázku: jak organizovat vztahy mezi společnostmi a státem tak, aby podporovaly demokracii. Občanská společnost není automaticky demokratická, mnoho skupin může využívat její relativní svobody k prosazování nedemokratických cílů. Tento přístup se tedy soustřeďuje na rámeček, ve kterém se občanská společnost může rozvíjet, zatímco předešlý přístup se zaměřuje na její obsah.

Neoliberální přístup se vyznačuje oproti předchozím dvěma výrazně menší mírou optimismu co se týče pohledu na občanskou společnost a její schopnost přispět k rozvoji demokracie. Tento přístup zdůrazňuje důležitost strukturálních reformy za účelem posílení soukromého vlastnictví. Neoliberálové věří, že liberální ekonomika vytváří podmínky, ve kterých mohou vzkvétat autonomní asociace občanské společnosti, ale zároveň dodávají, že bez svobod politických by ekonomické svobody neměly žádnou cenu.

Občanská společnost je nezbytnou, nikoli však jedinou podmínkou demokracie. Badatelská pozornost, která je tomuto pojmu věnována, však poukazuje na jeho výjimečné postavení v rámci společenskovedního studia novodobých demokratických společenských řádů.

»

Klientelismus – přirozenost nebo nemorálnost?

V socialistickém systému deklarované rovnosti a faktické nerovnosti jako jeden z hlavních faktorů úspěchu fungoval sociální kapitál – síť známých, kteří dokázali neformálními cestami zajistit výhodnější pozici v distribuci ekonomických statků, pozic v sociálním systému a moci. Jak se tato klientská síť, kterou popisuje například sociolog Ivo Možný ve své knize Proč tak snadno..., přizpůsobila podmínkám tržní demokracie?

Pojmy klientelismus, protekce, korupce a známost mají negativní konotaci. Přesto je prvotní význam tohoto pojmu hodnotově neutrální: historicky označoval sociální instituci mezi závislými klienty a jejich patronem a její příklady můžeme nalézt od antiky po monarchie. V moderní době se však ochrana, kterou patron poskytoval svému klientovi (ten na oplátku loajalitou zvyšoval jeho vliv), stává jednou z funkcí státu a obecněji mocenského systému. Distribuce služeb a statků, kterou v některých případech nahrazoval klientský vztah trh, zase přebírá ekonomický subsystém. I samotný klientský vztah se proměňuje: původní jasné rozdělení rolí se vytrácí a včerejší patron se může stát dnešním klientem. Směňované statky jsou spíše konkrétního charakteru (oproti obecným, jako byla loajalita a ochrana).

Základem klientského systému je ale přirozená tendence hledat pomoc u své rodiny a blízkých přátel a úzce souvisí s koncepcí sociálního kapitálu a důvěry. V soukromé sféře je obvyklé, že jedinec raději využije služeb někoho, koho zná a může mu důvěřovat. Kde tedy hledat hranici, kde začíná „špatný“ klientelismus, protekce a korupce? Jak můžeme odlišit přirozený sklon vytvářet si kolem sebe záchranou síť blízkých lidí od účelového využívání mezilidských vztahů k vlastnímu prospěchu?

Jedním faktorem může být prostředí, kde ke klientským vztahům dochází. Negativní dopad může mít klientelismus pokud funguje vedle formální struktury, která je objektivně určena a platí v ní pravidla a normy jednání. Tedy pokud do klientského vztahu vstupuje jedinec ne jako soukromá osoba, ale jako vykonavatel funkce.

V západní Evropě se ale klientské vztahy formalizovaly do profesních sdružení a ve Spojených státech potom do sítí networkingu. Všechny tyto formy sociálního kapitálu pak mohou být faktorem sociální a profesní mobility a mohou přispívat k efektivnějšímu fungování ekonomiky. Na druhé straně ale do určité míry deformují představu o rovných příležitostech jednotlivých hráčů na trhu a v ekonomice vůbec. Můžeme pak shrnout, že klientské vztahy ve státní sektoru, zejména pak spojení mocenského a ekonomického sektoru, patří do kategorie nepřípustných a nemorálních. Příkladem budiž byrokratické systémy, ve kterých klientské vztahy jen kvetou. V ekonomice pak veřejně přiznané a transparentní klientské vztahy fungují

a jsou nutné, protože vyjadřují vztah důvěry mezi jednotlivými subjekty, a podporují tak stálost trhu, tajné bratříčkování jdoucí proti pravidlům potom ekonomice naopak škodí.

Jaké statky se klientskými sítěmi distribuují? Jde samozřejmě o komodity nedostatkové, v postmoderní době to jsou hlavně kontakty, informace a prestiž. Z hlediska distribuovaných statků pak můžeme na moderní (nebo postmoderní) klientské vztahy nahlížet také jako na typ symbolického kapitálu, v porovnání s tradičním klientským vztahem.

Klientské vztahy, navzdory negativní konotaci tohoto pojmu, představují přirozené residuum tradičních vztahů (Tönniesovy Gemeinschaft), které dobře funguje i v postmoderních společnostech – v těch jejích oblastech, které jsou z definice tradičně uspořádané. Prorůstání podobných vztahů do státního aparátu a mocenského systému, které se mají řídit jasnými neosobními pravidly, ale představuje velké nebezpečí.

Dita Eckhardtová, studentka sociologie FF UK

»

Genderová diskriminace

Genderová diskriminace je koncept, který popisuje a vysvětluje způsoby zamezení přístupu ke zdrojům, možnostem a příležitostem jedinci pouze na základě určení jeho pohlaví. Bez jakéhokoli zjišťování a ověřování individuálních schopností a možností jsou pak muži nebo ženy přisouzeny vlastnosti, schopnosti a plány považované v dané společnosti za obecně nebo „přirozeně“ mužské nebo ženské a umožněn přístup pouze k „odpovídajícím“ možnostem nebo statkům.

Koncepce diskriminace podle pohlaví je integrální součástí politiky rovných příležitostí mužů a žen. Je důležité, aby se rovné příležitosti staly nejen něčím, s čím počítá a o čem ví většina populace, ale výchozím bodem nebo přímo startovní čarou všeho, o čem uvažujeme, co plánujeme a děláme. Je třeba si uvědomit, že genderová diskriminace, někdy nazývaná diskriminací podle pohlaví, stejně jako všechny další typy diskriminace, jsou v našem myšlení tak hluboce zakořeněny díky tomu, že zde existuje mechanismus jejího udržování a reprodukce.

Základem jsou všudypřítomné stereotypní představy o tom, co je komu přirozeně dané, určené, vrozené, čím by se měl kdo řídit, co by měl dělat. Je v nich obsažen apriorní soud, resp. poměrně přesná představa o každém, kdo patří do určité kategorie (např. žena nebo muž). Většinou jde o paušální identifikaci schopností (typu: „Ženy nejsou schopny logicky uvažovat“), nebo přímo přání, tužeb i celých životních strategií, které jsou přirozeně dané (typu: „Nic proti zaměstnání, ale žena stejně touží po domově a dětech“). Oba typy stereotypních soudů se těžko vyvracejí. Proto je koncepce rovných příležitostí, jejíž centrální myšlenkou je nikoho apriorně nevyřazovat ze startovního pole, tak důležitá. Vždycky se totiž najde nějaká žena, která neuvažuje nejlogičtěji i ta, která spatřuje

svou realizaci spíše v rodině než v práci, ale z těchto příkladů se nedá zevšeobecňovat na celou kategorii žen. Je třeba dát vždy možnost i ojedinelému případu člověka, aby mohl využít své schopnosti, jakkoli by byly výjimečné.

Tyto stereotypní soudy pak prostupují naše myšlení do té míry, že ovlivňují i často velmi profesionální uvažování, které si jinde zakládá na objektivitě. Jenže silnou stránkou stereotypů je to, že se tváří jako ověřená a

neoddiskutovatelná fakta a jsou také tak brána. V konkrétní situaci, kdy jde o „rozdělování zdrojů“ (dosadíme prestižních pozic, finančního ohodnocení apod.) se pak tyto soudy stávají nástroji mechanismů exkluze, tj. vyloučení z určitého sociálního prostředí nebo aktivit - celé dané kategorie žen nebo mužů. Ty jsou podloženy právě výše zmíněnými „fakty“. Čím častěji jsou tyto mechanismy uplatňovány, tím více je zažíváme a zvykáme si na to, že přístup k daným zdrojům není pro všechny, resp. je pro jednu kategorii omezen a v důsledku toho dochází přímo k institucionalizaci těchto mechanismů i obrazu daného uspořádání. Součástí této institucionalizace je proces socializace dalších jedinců, vstupujících do tohoto prostředí. Socializace spočívá ve vstřebávání stávajícího stavu fungování světa (vztahů, pravidel apod.) jako normy i v přijetí stereotypních soudů a představ. Tím se celý proces opakuje a reprodukuje.

Hlavním pilířem problému zvaný diskriminace, který je třeba postupně rozmělnit, je právě ona stereotypizace, nebo-li přisuzování konkrétních vlastností, schopností a možností celé kategorii (ženám nebo mužům) bez zřetele na jejich individualitu a neochota přehodnocovat - tedy lpění na dané představě za jakékoliv situace a při jednání s kýmkoliv. Jedině v důsledku stereotypizace pak může vznikat snaha vytěsnit ženy z politiky pro jejich nedostatečné schopnosti nebo odbornost. Nejvýrazněji je však problém diskriminace podle pohlaví zakořeněn a rozšířen na pracovním trhu. Ženám jednak nejsou od začátku poskytnuty rovné příležitosti s muži - jsou paušálně považovány za nekonkurenceschopné mužům kvůli jejich potenciálnímu mateřství a zaneprázdnění péčí o domácnost a ze stejných důvodů není se ženami často, když už danou pozici na trhu práce získají, zacházeno stejně jako s muži - nejsou stejně ohodnoceny, není jim dána stejná možnost postupu apod. V oblasti pracovního trhu jde především právě o problém tzv. skleněného stropu, kdy ženy téměř nedosahují nebo jen velmi obtížně některých vysokých pozic. Diskriminace na pracovním trhu je totiž natolik dokonale institucionalizována, že je považována za něco přirozeného, normálního a nezměnitelného. V některém z příštích čísel přiblížíme různé typy genderové diskriminace na trhu práce.

»

Skupina – základní sociologický pojem.

Skupina patří k nejčastěji užívaným sociologickým pojmům. Termín *skupina* byl převzat na přelomu 17. a 18. století z francouzštiny (*groupe*) a to pro označení společných jevů v oblasti výtvarného umění. Do sociologie se pojem *skupina* dostal později a zaujal místo, které před jeho zavedením měl termín společnost. V současné době je *skupina* jedním ze základních sociologických termínů a v některých systémech je ústřední osou sociologického zkoumání.

Skupiny jsou významným mezičlánkem člověka a společnosti. Současně je skupinový charakter sociálního života klíčový pro sociologické poznání. Sociologie tak není redukována na úvahy o povaze a chování jednotlivců, ani neřeší abstraktní podobu globální společnosti. Prostřednictvím skupin sociologie zkoumá sociální povahu člověka a zároveň i charakter a typy těchto skupin (způsob fungování skupin, cíle apod.). Obecně definovat „skupinu“ by bylo nesmírně obtížné. Skupiny jsou nekonečně různorodé a složité a podléhají řadě způsobů různého vysvětlení. V současné době proto sociologie klade větší důraz na typologii, klasifikaci a systematizaci tohoto mnohoznačného a konfúzního pojmu.

Jedinec se od narození až do smrti pohybuje v nejrůznějších sociálních skupinách, současně některé opouští a do jiných naopak vstupuje. Jaké jsou ovšem tyto skupiny a podle čeho je můžeme rozlišit? Mají něco společného? Skupiny můžeme rozdělit např. podle velikosti na *malé* a *velké*. Za malé sociální skupiny jsou numerickým počtem svých členů považovány nejčastěji celky od 3 do 30-50 účastníků. Podstatný není ani tak přesný počet členů, jako jejich způsob kontaktu - vzájemná znalost a komunikace. V tomto případě se jedná často o pracovní skupiny, které jsou typické: společným cílem, společným teritoriím, vzájemnou znalostí a přímou komunikací, organizovaností a přítomností vedoucí osoby. Velké sociální skupiny neumožňují vzhledem k vlastní velikosti vzájemnou znalost svých členů. Jedná se např. o obyvatele města, národa či příznivce občanského hnutí. Pocit „společného“ je založen převážně na interakcích v menších sociálních skupinách.

Ve společenském životě se dále rozlišují skupiny *primární* a *sekundární*. Kritériem pro rozdělení skupin je míra osobního začlenění jedince do života skupiny. Jedince v primární skupině poutají s ostatními členy silné citové závazky a celková spontaneita. Primární skupina je založena na bezprostředních interakcích svých členů, důvěrnosti, sociální soudržnosti a předpokládá se, že primární skupiny proto nejsou příliš veliké. V sekundární skupině je motivem členství užitečnost při dosahování osobních či společných cílů. Jedinec není v této skupině citově zaangażován, většinou nevznikají osobní vztahy, trvání skupiny je závislé na časovém omezení účelu, funkce a výkonu, pro

kteří skupina vznikla. Jedinec zde plní pouze přidělenou roli, pozici či specializaci.

Podle zdroje vytváření skupinových pravidel a norem chování rozlišujeme skupiny na *formální* a *neformální*. Ve formálních skupinách jsou pravidla a nařízení oficiálně předepsaná (kodifikovaná) a dohlíží se na jejich striktní dodržování. Při porušení nařízení je skupina, prostřednictvím vedoucího (autority) oprávněna viníka adekvátně sankcionovat. V neformálních skupinách nejsou pravidla a normy explicitně vyjádřeny. Vnitřní charakter skupiny vyplývá ze spontánních interakcí svých členů a na „neformální“ dohodě. Neformální skupina nevzniká za účelem výkonu či pracovního cíle, ale na základě společných zájmů či vzájemných sympatií.

Podle toho, zda-li jedinec je nebo není členem určité skupiny, dělíme skupiny na *členské* a *nečlenské*. Skupinu, kam jednotlivec aktuálně patří, označuje za *vlastní* skupinu a hovoří v této souvislosti o „*my*“ – in group (tj. rodina, skupina přátel, spoluhráči ze sportovního oddílu...) Skupina, která má velký vliv na osobnost jedince, přičemž nemusí být přímo jejím členem, se označuje jako tzv. *referenční skupina*. Referenční skupiny mohou být člensky otevřené i uzavřené. Pokud je vstup nového člena do této skupiny možný a jedinec má zájem stát se jejím členem, snaží se přijímat její normy, hodnoty a vzory. Napodobuje např. styl oblékání, způsob vyjadřování apod. Na druhé straně uzavřené referenční skupiny neumožňují podobný přístup ke vstupu „zájemců“ do skupiny. Stávající členové skupiny např. vykazují specifické znaky a vlastnosti (např. skupina jedinců s výrazně nadprůměrným IQ – „menza“) nebo je jejich členství připsané (např. narozením). Nečlenské skupiny mohou být současně referenční, ale většinou se označují jako skupiny *cizí* – out group. Vztah k cizí skupině může být neantagonistický, tzn. nekonfliktní. V sociologii se tento vztah vlastní a cizí skupiny popisuje jako „zdvořilé míjení“ nebo „šedá zóna“. V případě antagonistického vztahu je hranice mezi vlastní a cizí skupinou ostrá. Na řadu přichází i vzájemné nepřátelství skupin, které může přerůst i v ozbrojený konflikt (např. etnické války, náboženské spory apod.). Vztah mezi členskou (vlastní) a nečlenskou (cizí) skupinou může být vztahem spolupráce, indiferentnosti, ale i nepřátelství.

Z uvedených typů sociálních skupin (jejichž typologie je v sociologii samozřejmě rozmanitější) lze přeci jen učinit společný závěr. Sociální skupinu uvažujeme jako kvalitativně specifický sociální útvar, vytvářený určitým počtem a specifickým způsobem k sobě náležejících členů.

Mgr. Ondřej Roubal

»

Klasifikace a typologie – vzájemné srovnání

V tomto čísle si ukážeme na konkrétních, sociologicky klasických příkladech rozdíl mezi klasifikací a typologií. Půjde o Comtovu klasifikaci věd, Spencerovu klasifikaci a typologii společností a Tonniesovu typologii společností.

V dílech sociologických klasiků lze samozřejmě najít spoustu dalších názorných příkladů klasifikace a typologie, já jsem zvolila tyto, zčásti náhodně, zčásti pro jejich dnešní, relativně bezrozporné chápání. Svůj výklad jednotlivých příkladů jsem se snažila pokaždé doprovodit minimální zmínkou o myšlenkovém přístupu daného autora, na základě kterého dospěl ke klasifikaci či typologii.

I. August Comte (1798 - 1857) a jeho klasifikace věd. Comtova „první filosofie“ (teorie vědy), kterou se snažil vysvětlit v prvních třech dílech svého slavného Kurzu pozitivní filosofie (1830-1842), je pokusem o shrnutí veškerého poznání lidstva pomocí klasifikace věd. Touto klasifikací se snažil vnést do lidského poznání systém, pořádek a eliminovat teologické a metafyzické pojmy. Klasifikace je založena na pořadí šesti základních věd a „shoduje se s bezděčným pořádkem, který zachovávají vědci“. Pořadí věd udává jejich relativní dokonalost, tj. stupeň přesnosti a pozitivnosti jejich poznatků. Nejdokonalejší je podle A. Comta matematika a nejméně dokonalá pak sociologie (1. matematika, 2. astronomie, 3. fyzika, 4. chemie, 5. biologie, 6. sociologie). V tomto pořadí je také nejrozumnější se s vědami seznamovat. Comtova klasifikace věd je založena na principu zmenšující se obecnosti poznatků a zvětšující se složitosti zkoumaných jevů. Matematika tvoří základnu veškerého vědeckého zkoumání, protože stupeň matematizace každé vědy je stupněm její přesnosti. Filosofie se v klasifikaci nenachází, protože je souhrnem všech věd. Sociologie pak zastupuje všechny společenské vědy, včetně historie a politické ekonomie. Aby vědy mohly být pěstovány, musí používat sociologické principy (metody a teorie). Ovšem sociologie se stává pozitivní vědou až jako poslední, protože: 1. společenské jevy jsou ve srovnání s ostatními nejsložitější, 2. existuje o nich jen malé množství přesných údajů, 3. sociologii chybí dostatečný experimentální základ.

II. Herbert Spencer (1820 - 1903) a jeho klasifikace a typologie společností (společnost vojenská a průmyslová). Klasifikace je podle Spencera přesnou analogií různých biologických třídění a totéž lze podle něj provést i v rámci společnosti (byl silným naturalistou). Dělí tak všechny jemu známé společnosti z hlediska stupně jejich složitosti na třídy (1. jednoduché společnosti, 2. složité společnosti, 3. podvojně složité, 4. trojitě složité společnosti) a podtřídy. Ve svém souhrnu tvoří třídy a podtřídy kontinuum, v rámci kterého na sebe bez ostrých předělů navazují. Každá známá společnost se dá zařadit do určité třídy, příp. podtřídy. Hlavními třídícími kritérii zařazování společností do tříd jsou: 1. stupeň rozvoje mocenské organizace, 2. stupeň usedlosti života, 3. stupeň dělby práce. Je důležité, že klasifikace je ideologicky neutrální a třídy tedy nejsou hodnotícím nástrojem společností.

Typologie je ovšem něčím novým, specificky sociologickým. Spencer vytvořil abstrakcí dva polární, čisté a protikladné typy společností, kterým se reálné společnosti více či méně blíží.

Jsou to 1. militární (vojenská) společnost a 2. průmyslová (industriální) společnost. Tyto dva protikladné póly netvoří kontinuum, ale jsou nástrojem hodnocení. Dá se říci, že Spencer svou typologií propagoval určitý ideál společenského systému. Na pojmech vojenské a průmyslové společnosti nelze sice založit žádnou klasifikaci, ale mezi klasifikací a typologií existují i určité souvislosti. Společnosti, které se nejvíce blíží Spencerovu industriálnímu typu, jsou zpravidla zároveň (avšak ne vždy) společnostmi nejsložitějšími.

III. Ferdinand Tönnies (1855 - 1936) a jeho koncepce pospolitosti a společnosti. Tönniesova koncepce pospolitosti a společnosti je dodnes velice frekventovanou dichotomií. Vychází z rozlišení dvou druhů lidské vůle - vůle racionální a iracionální. Díky volní činnosti lidé vstupují do různých vzájemných vztahů a interakcí. Základem pospolitostní vazby je vůle bytostná (přirozená, organická), tzv. *wesenwille*, prostřednictvím které lidé vytváří vazby *gemeinschaft*. Působením této vůle v člověku jedná sama příroda, jde totiž o vůli, která plyne z hlubiny lidského já. Člověk se tomuto jednání nemůže ubránit, je k němu puzen. Společenské vazby jsou naopak založeny na vůli arbitrální, libovolné, tzv. *willkur*, která není determinována přírodou. Je výtvorem samostatného myšlení, úvahy, kalkulace. Je původcem jednání zaměřeného na realizaci vnějších cílů. Obě vůle jsou příčinami jednání.

Z vůle prvního typu (přirozené) vychází Tönniesova teorie „pospolitosti“. Tönnies rozlišuje tři typy pospolitosti: 1. příbuzenství, 2. sousedství, 3. přátelství. V pospolitosti lidé vystupují jako osobnosti, jako komplexní bytosti se všemi svými vlastnostmi. Nástrojem společenské kontroly jsou zde zvyky a tradice. Lidé se řídí především náboženskou vírou a ekonomickým základem je kolektivní vlastnictví. Naopak „společnost“ tvoří lidé, kteří ač žijí často fyzicky blízko sebe, jsou si velice vzdáleni. Každý sleduje pouze své vlastní zájmy, vztahy jsou zde napjaté, vládnou zde vztahy kalkulace. Oblasti jednání a moci jsou přesně vymezeny, každý přísně dbá, aby mu nikdo jeho oblast nenarušil, protože v každé formě narušení vidí nepřátelský akt. Lidé v takovém typu společnosti nevystupují jako osobnosti, ale pouze jako vykonavatelé rolí, rozlišených podle funkcí. Nástrojem sociální kontroly je zformalizované právo a hospodářským základem obchod, průmysl, peníze a soukromé vlastnictví.

Závěr. Na Comtově klasifikaci věd je patrné, že nevytvářel žádné „v realitě neexistující“ typy, ale pokusil se uspořádat vědecká odvětví podle určitého kritéria - stupně obecnosti poznatků a složitosti zkoumaných jevů. Jak jsem se však snažila ukázat prostřednictvím typologií H. Spencera a F. Tönniese, cílem vytváření typologií je vyvodit ze shromážděných dat zobecnění a srovnat vlastnosti obou nových typů. Můžeme tedy říci, že typologie má za úkol data vykládat a interpretovat, tj. vysvětlovat základní společenské struktury a procesy. Je totiž výsledkem myšlenkové abstraktní činnosti, používá je badatel, který ví, že žádné konkrétní

společnosti jim neodpovídají, protože mají vždy v různém poměru znaky obou typů.

Mgr. Natalie Simonová

Literatura:

Comte, A. 1927. Sociologie. Praha.

Dějiny buržoazní sociologie 19. a začátku 20. století. 1982. Praha.

Chalupný, E. 1948. Sociologie. Vývoj sociologie v 19. století (1835 – 1904). Praha.

«AKTUALITY»

»

Veřejné mínění a soužití mezi Rómy a nerómskou populací v ČR

Nemalý rozruch vyvolal nedávno publikovaný výzkum CVVM, který se zabýval tím, jak občané hodnotí vzájemné soužití mezi Rómy a nerómskou populací u nás. Mj. z něj vyplynulo, že asi polovina lidí, poblíž jejichž bydliště žijí Rómové, hodnotí místní soužití Rómských a nerómských obyvatel jako špatné. Pokud jde o soužití v rámci celé ČR, to bylo hodnoceno ještě kritičtěji – více než tři čtvrtiny respondentů jej označilo za špatné, zatímco opačný názor vyjádřila jen necelá pětina.

Kromě komentářů a interpretací výsledků, které leckdy budily dojem, že jejich autoři buď nemají ponětí nebo nepochopili, o co v šetření šlo, se objevovaly i výpady na konto samotného výzkumu, jeho korektnosti a smyslu, přičemž některé reakce neměly daleko k obviněním z podněcování rasové nesnášenlivosti. Jednou z častých výtek bylo, že se výzkum zajímal jen o názory nerómských obyvatel na Rómy, zatímco Rómů se na jejich problémy s nerómskou populací nebo na diskriminaci, se kterou se tu na každém kroku setkávají, nikdo neptal.

Veškerá nedorozumění, která se týkají prezentace a interpretace výsledků výzkumu veřejného mínění, jsou pochopitelně velmi nepříjemná a v případě citlivého tématu, jakým bezesporu je Rómská problematika, to platí dvojnásob. Proto bych se chtěl nyní ve stručnosti pokusit vysvětlit, o co v celém výzkumu vlastně šlo a k čemu dospěl.

Výzkum v souvislosti s Rómskou problematikou, který byl součástí běžného kontinuálního omnibusového šetření CVVM, zjišťoval v podstatě dvě základní věci, a to jak občané starší 15 let zastoupení reprezentativním vzorkem necelých jedenácti set respondentů hodnotí zaprvé vzájemné soužití Rómských a nerómských obyvatel ČR a za druhé možnosti Rómů v některých vybraných oblastech života v porovnání s možnostmi, které má ve stejných oblastech nerómská populace.

I když národnost respondentů nebyla v daném výzkumu zjišťována, takže nelze přesně říci, kolik mezi nimi bylo Rómů, na základě zkušeností z jiných šetření můžeme s notnou dávkou jistoty předpokládat, že Rómové v souboru dotázaných nechyběli. Samozřejmě, vzhledem k velikosti souboru a vzhledem k celkovému podílu Rómů mezi obyvateli ČR nemohl být jejich počet ani v případě optimálního zastoupení dostačující pro

statisticky relevantní výpověď o názorech této části populace, což je i důvod, proč se v kontinuálních šetřeních CVVM národnost respondentů běžně nesleduje. To ale nezpochybnuje korektnost šetření a validitu jeho výsledků, ani to nezakládá důvod k jakýmkoli výtkám ohledně údajné jednostrannosti. Bylo by jistě žádoucí mít přehled o názorech samotných Rómů a moci je porovnat s míněním ostatních občanů, ale to reprezentativní výzkum za celou populaci s počtem respondentů těsně nad hranicí jeden tisíc prostě neumožňuje.

V úvodu zmíněné výsledky ohledně soužití Rómů a nerómské populace nejsou nijak překvapivé. V žádném případě je přitom nelze interpretovat jako jednostrannou kritiku Rómů, jakkoli z jiných výzkumů je známo, že velká část obyvatel ČR si ve vztahu k Rómům zachovává distanci a že na ně pohlíží kriticky. Vzájemné soužití Rómů a nerómských obyvatel, kterého se týkaly samotné otázky, má totiž dvě strany. Vedle chování a životního stylu některých Rómů, které se vymykají normám akceptovaným většinou společností, či relativně vyšší úrovně kriminality v Rómské populaci jsou tu na druhé straně opakující se rasově motivované útoky pravicových extrémistů, častá netolerance či přímo nevráživost vůči Rómům, které vyplývají z předsudků nebo ze zevšeobecňovaných špatných zkušeností, a i nepopiratelná diskriminace Rómů v některých oblastech, čehož si je část veřejnosti dobře vědoma, jak naznačil samotný výzkum v úseku věnovaném možnostem Rómů v porovnání s možnostmi nerómské populace. V šetření například tři čtvrtiny respondentů uvedly, že Rómové mají horší možnosti v zaměstnání, a více než polovina si totéž myslí i o možnostech Rómů při uplatňování se ve veřejném životě.

V každém případě je zřejmé, že velká část občanů ČR považuje soužití mezi jejími Rómskými a nerómskými obyvateli za problémové. Fakt, že relativně lépe vyznívá hodnocení soužití v místě bydliště než v republice jako celku, rovněž nepřekvapuje. Zatímco u místního hodnocení má dominantní vliv přímá zkušenost, která může být dobrá či špatná, v případě hodnocení soužití na vyšší úrovni představované celou zemí se k tomu přidávají ve větší míře i zkušenosti zprostředkované, včetně např. informací médií, kde se projevuje obecně známá skutečnost, že negativní zkušenosti či informace mají větší dopad na mínění lidí a lépe se šíří, než tomu bývá u jejich protějšků. Ostatně podobný trend hodnocení je známý i z výzkumů, které se týkají zcela jiných otázek, jako např. vztahů mezi lidmi, životního prostředí či bezpečnostní situace.

Kromě samotného hodnocení vzájemného soužití šetření zjišťovalo prostřednictvím

otevřených otázek, co by na jedné straně nerómská většina a na druhé straně Rómové měli udělat pro jeho zlepšení. Pokud jde o většinovou společnost, respondenti šetření nejčastěji doporučovali větší toleranci a trpělivost ve vztahu k Rómům, případně si jich nevšímat, uplatňovat na ně stejná měřítka jako na ostatní a zajistit jim pracovní příležitosti. Na adresu Rómů dotázaní uváděli, že by měli přizpůsobit svůj životní styl a chování normám většinové společnosti, že by měli dodržovat zákony, že by měli pracovat, vzdělávat se, být více tolerantní, nezneužívat sociální systém a více se snažit o vlastní integraci do společnosti.

Ing. Jan Červenka

»

Pro a proti k vstupu České republiky do Evropské Unie

S blížícím se datem referenda i potenciálního vstupu ČR do EU nabývá na intenzitě diskuse k této problematice. Stejnému tématu se věnovali i studenti FF UK na semináři Sociologické aktuality.

V následujícím textu jsou shrnuty hlavní argumenty, které zazněly jak pro, tak i proti vstupu ČR do EU.

Argumenty pro vstup ČR do EU

Vstup ČR do EU přinese zejména:

- ochranu občanů vyplývající ze společné legislativy, např. právo studovat, usazovat se a pracovat na území členských států;
- vyšší ochranu před diskriminací v různých oblastech (např. rasová, pracovní);
- vyšší tlak na ochranu životního prostředí;
- právo volit a kandidovat ve volbách do orgánů EU a místních zastupitelstev;
- právo občanů na volný pohyb po celém území EU (Shengen);
- ČR by po vstupu byla po několik let tzv. čistým příjemcem financí z EU, měla by možnost využívat financování různých aktivit z fondů EU, jako např. strukturálních fondů;
- vyšší podporu malých a středních podniků, zejména lepším přístupem ke kapitálu a výsledkům výzkumu a technologického rozvoje;
- přísnější předpisy EU by zajistily větší transparentnost podnikatelského prostředí a vyšší kvalitu výrobků;
- lepší podmínky pro přístup podniků a podnikatelů na trhy zemí EU a zemí, se kterými má EU uzavřeny obchodní dohody.

Argumenty proti vstupu ČR do EU

Případný vstup ČR do EU by ale mohl přinést i některé negativní důsledky, jako například:

- výrazný nárůst byrokracie, jejíž rozhodnutí by mohla omezovat suverenitu ČR, a se kterou by pro občany bylo obtížné komunikovat vzhledem k jazykovým problémům a neznalosti postupů nutných k využití všech eventuálních možností či výhod;
- potlačení vědomí kulturní identity občanů ČR způsobené vstupem do EU;
- ČR by se mohla stát nárazníkovým pásmem chránícím před migrací z východu, volný

pohyb osob by mohl být příčinou nárůstu nebezpečí šíření nemocí;

- nucené přerozdělování zdrojů ve prospěch ostatních zemí a regionů;
- omezení stávajících kontaktů a vazeb např. k USA a Rusku, jednostrannou orientaci podle oficiální politiky EU;
- tzv. "přechodná období" by omezovala ČR v plném využívání možností vyplývajících ze vstupu do EU;
- růst nezaměstnanosti a zároveň cen bez odpovídajícího nárůstu mezd;
- výrazný růst ceny práce vzhledem k nutnosti dodržení řady předpisů EU, což by vedlo ke snížení konkurenceschopnosti českých podniků;
- režim tzv. "volného obchodu" lze pro ČR zabezpečit i jiným způsobem, než vstupem do EU.

Poznámky k některým zmíněným oblastem

V této části poněkud rozvineme některé dříve uvedené argumenty. Je třeba zdůraznit, že cílem není jasné hodnocení nebo jednoznačná argumentace "pro" či "proti" vstupu ČR do EU.

Nejprve se zamysleme nad otázkou institucí EU a vztahu ke členským státům. EU spravují dvě nadstátní instituce, Evropská komise a Evropský parlament. Další, Rada ministrů EU, je

mezivládní, stejně jako setkání prezidentů a šéfů vlád členských zemí - Evropská rada.

Prostřednictvím uvedených institucí by směrnice, nařízení, rozhodnutí a dobrozdání měly být výrazem vůle svrchovaných členských států zprostředkovaným jejich volenými zástupci nebo zástupci jejich státních orgánů. Nadnárodní instituce EU pak mohou navrhnout zákony, vykonávat je, případně i postihovat jejich neplnění, nemohou je však schvalovat a rušit. Zároveň v EU platí zásada subsidiarity, to znamená, že vyšší orgány vyvíjí činnost tehdy, pokud cílů nemůže být uspokojivě dosaženo nižšími orgány, např. členskými státy a zároveň může být lépe dosaženo vyššími, např. společenstvím. Evropská komise přitom soustavně hodnotí míru přejímání společné legislativy, plnění makroekonomických ukazatelů, opatření proti nezaměstnanosti a podobně. Podle výsledků je navrhován další postup. EU se tedy neustále vyvíjí, nemá předem daný jednoznačný cíl, a to ani zrušení národních států. Uspořádání ovlivňují vnitřní i vnější hospodářské, politické a společenské faktory.

Co se týče občanství, v EU je zprostředkováno občanstvím členských národních států, EU tedy nepotlačuje občanství národních států. Vstup do EU by v občanech ČR mohl posílit vědomí "evropanství", a tím i pocit soudržnosti, který se může projevit ve větší vstřícnosti při řešení případných regionálních konfliktů v rámci Evropy.

V souvislosti s diskuzí o vstupu ČR do EU bývá často zmiňována také velikost úřednického aparátu. Ve většině členských zemí tradičně funguje profesionální veřejná správa. Aparát EU zaměstnává asi 25 000 lidí. Z více než 80 miliard ročního rozpočtu hodlá údajně EU v příštích šesti letech vydávat na administrativu v průměru 6 procent. Z toho asi šestina by měla být určena na překladatelské a tlumočnické služby. Každý občan by měl mít přístup ke všem předpisům, normám a dokumentům ve svém jazyce.

Přestože cenové úpravy bývají v ČR poměrně často zdůvodňovány přípravou na vstup do EU, příčina může ležet jinde. V daňové oblasti EU stanovila pouze minimální sazby daně z přidané hodnoty a spotřební daně pro konkrétní zboží a služby. Ostatní sazby jsou v kompetenci členských států. To vede mimo jiné k narušení jednotného vnitřního trhu a "delokalizaci" podniků, kdy majitelé přesunují výrobu do zemí EU s nejvýhodnějšími daňovými podmínkami, například do Irska.

Požadavky EU v rámci předvstupních jednání zvýšily také tlak na ČR v oblasti reformy státní správy, posílení hraniční kontroly, privatizace bank nebo ochrany životního prostředí. Upevnění a zefektivnění veřejných institucí vyvolané úplnou integrací do EU by mohlo snížit obavy zahraničních investorů z rizika investovat v ČR.

Při váhání nad vstupem do EU je také nutno říci, že kandidáti, kteří budou vstupovat do EU později, budou mít k dispozici nižší předvstupní

pomoc. V úvahu je třeba vzít i úmysly sousedních zemí, které mají v úmyslu do EU vstoupit co nejdříve. Úvahy o některých zemích, které do EU prozatím nevstoupily, nejsou v případě ČR relevantní, protože naše situace, zejména v oblasti nerostných zdrojů a stavu ekonomiky, se od těchto zemí podstatně liší.

Se vstupem ČR do EU jsou zejména v některých zemích spojována i témata "Benešových dekretů" a "Temelína". Právo EU se těchto otázek netýká, je třeba o nich jednat dvoustraně s těmito zeměmi, protože dohody o přistoupení mezi ČR a EU by byly schvalovány v národních parlamentech členských zemí.

Závěr

V tomto souhrnu byly uvedeny jak některé argumenty podporující vstup ČR do EU, tak některé z argumentů, které ho zpochybňují. Každý argument může být, viděno z různých úhlů pohledu, vnímán jako „pro“, tak i „proti“. Podstatné ale je, abychom vnímali možné přínosy i rizika případného vstupu do EU. Jenom tak se nám může podařit maximálně využít výhody a pohotově reagovat na možná úskalí.

Jaroslav Vlasák, student sociologie FF UK

Poznámka: Kromě argumentů, které zazněly v diskuzi v rámci "Sociologických aktualit", byly použity i materiály na Internetových adresách www.euroskop.cz a www.euroskeptik.cz.